

SELÇUKLU VE HAMİDOĞULLARI DÖNEMİNDE ISPARTA: KÜLTÜREL ORTAM

Doç. Dr. Nermin Şaman DOĞAN

Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Beytepe-Ankara/Türkiye
E-mail: nerminsd@hacettepe.edu.tr

Özet

Isparta Göller Bölgesi'nde ve Akdeniz Bölgesi'nin batısında yer alan önemli bir yerleşim merkezidir. Eski çağlarda Pisidya bölgesi'nin sınırları içinde kalan Isparta ve ilçeleri Roma, Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde sürekli yerleşime sahne olmuştur.

Isparta'nın özellikle Şarkıkaraağaç, Gelendost ve Eğirdir ilçeleri Selçuklu döneminde başkent Konya'dan güneydeki Antalya ve Alanya liman şehirlerine uzanan kervan yolu üzerinde konumlanmaları açısından önem taşır.

Selçuklu- Beylikler dönemlerinde Uluborlu ve Eğirdir şehir dokusu, yapıları ve Hamidoğulları Beyliği'nin başkenti olmaları nedeniyle öne çıkar. Isparta'da Selçuklu döneminde Atabey Mübarizeddin Ertokuş, I.Alâeddin Keykubad, II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Hamidoğulları zamanında ise Dündar Bey, Hızır Bey ve Hüsameddin İlyas Bey gibi banilerin imar faaliyetleri önemlidir. Bu çevredeki önemli yapılar arasında Atabey Ertokuş Medresesi, Gelendost Ertokuş Han, Eğirdir Han, Eğirdir Dündar Bey Medresesi, Barla Çarşnigir/ Ulu Camii gibi örnekleri sayabiliriz.

Isparta ve ilçeleri her iki dönemde de siyasi, sosyal, ticari ve kültürel açıdan gelişme gösterir. Bu bölge tarihi ticari kimliğine uygun olarak bugün de özellikle orman ürünleri, bağcılık, balıkçılık ve dokumalarıyla ünlüdür.

Anahtar Kelimeler: Isparta, Pisidya, Göller Bölgesi, Selçuklu, Beylikler, Kültürel Ortam.

ISPARTA IN THE PERIODS OF THE SELJUK AND THE HAMIDOĞULLARI EMIRATE: CULTURAL CIRCUMSTANCES

Abstract

Isparta is one of the most significant civilization centres situated in the west of the Mediteranian region in the «Lake District». Located within the Pisidia region, Isparta and its suburbs witnessed continous settlements that correspond to the Roman, the Byzantine, the Seljuk, the Emirates and the Ottoman periods.

The suburbs of Isparta, especially Sarkikaraagac, Gelendost and Egirdir, owe their significance to their being situated on the caravan routes from the capital Konya to Antalya and Alanya, which are important ports on the South.

Uluborlu and Egirdir have significance not only with their urbanite textures and their constructions, but with their being the capital of the Hamidoğulları Emirate as well. Construction works under patronage of Atabey Mübarizeddin Ertokuş, I. Alaeddin Keykubad, II.Gıyaseddin Keyhüsrev in the Seljuk period, and Dündar Bey, Hızır Bey, Hüsameddin İlyas Bey in the Hamidoğulları period are of importance. Also being worth paid attention to are the Atabey Ertokuş Madrasa, Gelendost Ertokuş and Eğirdir Karavanserai, Eğirdir Dündar Bey Madrasa, Barla Çaşnigir / Great Mosque.

Isparta and its suburbs was the home of innumerable political, social, commercial and cultural developments during the Seljuk and the Hamidoğulları periods. In accordance with its ages old commercial identity, the region is famous for its wood products, viniculture, fishing and textile industries even today.

Key Words: Isparta, Pisidia, Lake District, Seljuk, Emirates, Cultural environment.

Bu çalışmada, Isparta ve ilçelerinin coğrafi durumu ile Eski Çağ tarihi kısaca verilerek, özellikle Selçuklu ve Hamidoğulları Beyliği (12-14. yüzyıllar) dönemlerinin siyasi ekonomik ve kültürel yaşamı tartışılacaktır.

Isparta Göller Bölgesi adıyla bilinen ve Akdeniz Bölgesi'nin batısında yer alan önemli bir yerleşim merkezidir. Şehir, doğusunda Torosların bir kolu olan Davras, batısında Anamas, güneyinde Kara Tepe, güneybatısında Akdağ, güneydoğusunda Sultan ve kuzeyinde Arap Tepe dağlarıyla kuşatılmış dağlık ve ormanlık bir bölgede konumlanmıştır.¹ Isparta; doğusunda Konya, batısında Burdur ve Afyon, güneyinde Antalya illeriyle komşudur. Isparta'nın Aksu, Atabey, Eğirdir, Gelendost, Gönen, Keçiborlu, Senirkent, Sütçüler, Şarkikaraağaç, Uluborlu, Yalvaç, Yenişarbademli ve merkez olmak üzere onüç ilçesi bulunur (Tortop, 1992: 367- 387).

Göller Bölgesi'ndeki Isparta'da merkez ilçeye 5 km. uzaklıkta Gölçük, Eğirdir İlçesi'nde Eğirdir ile güneyinde 26 km. uzaklıkta Kovada Gölü yer alır. Ayrıca yerleşimi doğudan Beyşehir Gölü, güneybatıdan Burdur Gölü sınırlar. İlçelerden Eğirdir, Gelendost, Senirkent ve Yalvaç'ın bazı köyleri Eğirdir Gölü, Gönen ve Keçiborlu'nun bazı köyleri Burdur Gölü, Şarkikaraağaç ve Yenişarbademli'nin bazı köyleri ise Beyşehir Gölü kıyısında konumlanmıştır (Böcüzade Süleyman Sami, 1983: 4; Anonim, 1983: 65- 68; Arıkan, 1988: 16- 17; Yiğitbaşı, 1972: 127- 131). Anadolu'nun dördüncü büyük gölü olan Eğirdir Gölü kuzeye doğru uzanarak Barla Dağı ile Çirişli Dağı arasında daralarak yeniden genişler. Bu nedenle gölün kuzeyi Hoyran, güneyi Eğirdir adlarını almaktadır (Erten, 1941: 1233; Sevin, 2001: 155). Eğirdir Gölü'nde küçükü Can Adası, büyüğü Nis/Yeşilada olarak bilinen günümüzde gölün doldurulmasıyla yerleşime ve birbirlerine karayolu ile bağlanan iki ada bulunmaktadır (Ramsay, 1960: 433; Yiğitbaşı, 1972:151- 152; Özsait, 1980: 41- 43; Sevin, 2001:154- 155). Göllerinin zenginliği, dağlık ve ormanlık alanların varlığı ile tanınan Isparta'da merkez, Atabey, Gelendost ve Keçiborlu gibi ilçelerin dağlar arasında kalan ovalarda kurulduğu dikkati çeker.

¹ Isparta'nın coğrafi özellikleri için bkz. Erten, 1941: 1233; Cook, 1972: 57; Böcüzade Süleyman Sami, 1983: 3- 5; Anonim, 1983: 65- 71; Arıkan, 1988: 15- 16; Şaman, 1993: 15.

Isparta ve ilçeleri Paleolitik devirden itibaren Neolitik, Kalkolitik ve Tunç çağlarında kesintisiz olarak yerleşime açıktır (Özsait, 1980: 693; Koç, 1983: 20- 23; Turfan, 1992: 481-509). Isparta ve çevresi Eski çağlarda Pisidya bölgesi içinde kalır (Ramsay, 1960: 433; Özsait, 1980: 55- 61; Sevin, 2001: 151- 162). Önemli Pisidya şehirleri arasında Baris (Isparta), Adada / Karabavlu (Sütçüler Yakını), Agrae/ Agros (Atabey), Antiokhia (Yalvaç), Apollonia (Uluborlu), Bedre (Gökçe), Konane (Gönen), Neapolis (Şarkıkaraağaç), Prostanna (Eğirdir yakını) ve Parlais'ı (Barla) sayabiliriz. Bu kentlerden Antiokheia (Yalvaç), Apollonia (Uluborlu), Prostanna (Eğirdir) ve Parlais (Barla) Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerinde önemli yerleşimlerdir (Özsait, 1985: 113- 140).

Antiokheia'nın (Yalvaç) kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, I. Selevkos veya oğlu Antiokhos tarafından kurulmuş olabileceği ileri sürülmektedir (Özsait, 1985: 131; Taşlıalan, 1991: 5- 6). Yaklaşık M.Ö. 25 yıllarında Colonia Caesarea adıyla Roma kolonisi olmuştur. Şehrin bilinen en eski sikkeleri M.Ö. 1. yüzyıl sonuna tarihlenmektedir ve Tanrı Men ile ilgilidir (Özsait, 1985: 131- 132). Bugün Yalvaç'ın Hisarardı mevkiinde yer alan antik şehirde arkeolojik kazı çalışmaları devam etmektedir. Çoğunluğu Roma dönemine ait tapınak, su kemerleri, sarnıç ve tiyatro ile Bizans dönemine ait S. Paul (4.yüzyıl) ve Küçük (5. yüzyıl) kiliseleri bulunmaktadır (Taşlıalan, 1991: 6-9).

Diğer bir önemli Pisidya şehri de Apollonia (Uluborlu)'dır. I. Selevkos tarafından kurulduğu bilinen şehrin eski adı Mordiaeum/Margium' dur (Arundell, 1834: 235; Belke-Mersich, 1990: 387; Sevin, 2001:155- 161). Romalılar döneminde şehirde imparatorlar adına sikkeler basılmış ve şehre imparatorların heykelleri dikilmiştir (Demirdal, 1968: 33-34). Bizans döneminde önemini koruyan şehrin adı, burada yaşayan Hıristiyan aziz Sozimus'a izafeten Sozopolis olarak değiştirilmiştir (Ramsay, 1960: 446; Demirdal, 1968: 36; Özsait, 1985: 117). Bugün yerleşimde mevcut olan kalenin Bizans döneminde inşa edildiği belirtilmektedir (Demirdal, 1968: 102- 106; Foss - Winfield, 1986: 139).

Pisidya şehirlerinden Prostanna'nın (Eğirdir) kuruluşuyla ilgili bilgiler sınırlıdır. Orta Pisidya bölgesi içinde bulunan Prostanna Eğirdir Gölü kıyısında kurulmuştur. Bu dönemde gölün adı «*Limnai*» dir (Ramsay, 1960: 433; Özsait, 1980: 28; Sevin, 2001: 155). Eğirdir'de bulunan kalenin ilk inşasının Lidyalılar dönemine kadar indiği ve yerleşimde M.Ö. 1.yüzyıldan itibaren sikke basıldığı belirtilmektedir (Yiğitbaşı, 1972: 10; Özsait, 1985: 128). Günümüze ulaşan kalenin özellikle iç kaledeki burçları duvar tekniğinden anlaşıldığı kadarıyla büyük ölçüde Bizans döneminde yapılmıştır. Ayrıca Eğirdir Gölü'ndeki Can ve Niş adalarında da eskiden beri Hıristiyanların yaşadıkları bilinmektedir. Bugün Nis Adası'nda (Yeşil Ada) freskoları 9- 10. yüzyıla tarihlenen H. Stephanos Kilisesi bulunmaktadır (Rott, 1908: 87; Belke- Mersich, 1990: 179).

Eğirdir'e bağlı bir kasaba olan ve göl kıyısında konumlanan Parlais (Barla, Kocapınar) Augustus tarafından Roma kolonisi yapılmıştır (Ramsay, 1960: 435; Özsait, 1985: 140; Sevin,2001: 157). İmparatorluk döneminde sikke basıldığı ve yüzeyinde gemi tasvirlerinin bulunduğu bilinmektedir. Gemi betimlemeleri Eğirdir- Barla ulaşımının göl üzerinden sağlandığını göstermektedir (Özsait, 1985: 140). Roma ve Bizans dönemi yapıları büyük ölçüde tahrip olduğundan yerleşimde gerek atıl durumda, gerekse yapılarda kullanılmış olan bu dönemlere ait çok sayıda taş esere rastlamak mümkündür.

Isparta ve ilçelerine ilk Türk akımları sultan I. İzzeddin Mesud (1116-1155) döneminde 1142 yılında Uluborlu'nun kuşatılması ve Antalya'ya kadar ilerlemesiyle başlar (Cahen, 1979: 105, 108; Turan, 1984: 177). Bu tarihten sonra Bizanslılarla savaşlar yoğun olarak devam etmiştir. Bizans imparatoru I. Manuel Komnenos (1143-1180) ile Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan (1155- 1192) arasında Isparta çevresinde Yalvaç yakınlarındaki Kumdanlı'da 1176 yılında yapılan Myriokephalon Savaşı Türklerin zaferiyle sonuçlanır

(Cahen, 1979: 116- 117; Turan,1984: 208- 210; Gordlevski, 1988: 48; Sevim ve Yücel, 1989:132- 133; Runciman, 1992: 345- 346). Malazgirt Savaşı'ndan (1071) sonra Türkiye tarihinin bir dönüm noktasını oluşturan bu savaşın kazanılmasıyla Anadolu'daki Bizans hâkimiyeti büyük ölçüde etkisini kaybetmiştir. Bu dönemde önemli bir Bizans yerleşimi olan Uluborlu Selçukluların yaşadığı bölgenin güney uç sınırını oluşturmaktadır. II. Kılıç Arslan bu çevredeki mücadelelerine devam ederek 1182 yılında başta Uluborlu olmak üzere Kütahya, Eskişehir ve Denizli'ye kadar olan geniş bir bölgeyi ele geçirir (Turan, 1984: 214; Sevim ve Yücel, 1989: 135). Başarılı mücadele ve fetih yıllarının ardından Türkler Anadolu birliğini sağlayan II. Kılıç Arslan önderliğindeki Selçuklu idaresinin çevresinde toplandılar. Daha sonra II. Kılıç Arslan eski Türk feodal devlet sistemine göre ülkenin idari bölünmesini yaparak topraklarını onbir oğlu arasında paylaştırır (İbn Bibi, 1996: 13- 14, 85; Turan, 1984: 216- 217; Baykara, 1988a: 53- 55; Baykara, 1990: 44- 45). Ülkenin idari bölünmesi yolunda ilk adımı oluşturan bu paylaşımda I. Gıyaseddin Keyhüsrev, (yaklaşık 1182- 1188) Uluborlu/ Borgulu merkez olmak üzere Isparta'dan Kütahya'ya kadar uzanan bölgeye melik tayin edilmiştir (Turan, 1984: 237- 240; Baykara, 1988a: 54; Baykara, 1990: 45). Bu dönemde Uluborlu ve çevresi sık sık Bizans / Haçlı ordularının akınına uğrayarak kısa süreli Bizanslıların eline geçer. Selçuklu devletinin bir siyasi bölünme ve kardeşler arası taht mücadelelerinin yaşandığı bu süreçte, özellikle uçlarda bulunan meliklerin fetih hareketlerine devam ettiği ve II. Kılıç Arslan'ın ölümüyle de Uluborlu meliki I. Gıyaseddin Keyhüsrev' in (1192- 1196) başa geçtiği görülür (Aksaraylı Kerimeddin Mahmud, 1943: 127; Anonim, 1952: 26- 27; Cahen, 1979: 125- 126; İbn Bibi, 1996: 108- 120; Sevim ve Yücel, 1989: 138- 139). Kısa süren saltanatı boyunca Keyhüsrev, Bizanslılara karşı önemli başarılar elde ederek Hıristiyan halkı Akşehir çevresine yerleştirmiş ve onların tarım yapabilmesi için barışçıl bir tutum izlemiştir. Çok geçmeden önce sultanın kardeşi II. Rükneddin Süleymanşah (1196- 1204) ve oğlu III. İzzeddin Kılıç Arslan (1204- 1205) kısa süreli başa geçerek Bizanslılarla mücadeleyi sürdürmüşlerdir (Turan, 1984: 241- 267; Sevim ve Yücel, 1989: 140- 143). III. İzzeddin Kılıç Arslan'ın çok kısa süren hükümdarlığı sırasında Isparta ve çevresinin 1204 yılında fethedilmesi önemlidir (Böcüzade, 1983: 17; Turan, 1984: 265- 266; İbn Bibi, 1996: 96;). Aynı yıllarda kardeşleriyle taht mücadelesini sürdüren I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1205- 1211) ikinci kez tahta geçerek Gürcülere ve Ermenilere karşı önemli başarılar elde etmiştir. Bu dönem Keyhüsrev'in 1207 yılında Antalya'yı fethederek Türkiye'ye Akdeniz yolunu açması ve şehri Avrupa ve Mısır ile yapılan ticaretin merkezi ve Selçuklu donanmasının üssü haline getirmesi oldukça önemlidir (Aksaraylı Kerimeddin Mahmud, 1943: 129; Anonim, 1952: 27; Turan, 1984: 283- 287; Baykara, 1992: 38- 43; İbn Bibi, 1996: 115- 121). Aynı zamanda Kıbrıs'taki Haçlılar ile ticari bir antlaşmanın imzalanması ve güneye doğru fetih hareketlerinin devam etmesi ve 1208 yılında Maraş'ın Selçuklu topraklarına katılması gerçekleşir (Uyumaz, 2003: 8). Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci kez tahta çıkışı ile Antalya'nın fethinde büyük emeği geçen Mübarizeddin Ertokuş'a Isparta ve Antalya çevresinin subaşılığı / valiliği (iç ve dış askeri güvenliğinden sorumlu) görevi verilmiştir (Turan, 1947: 418; Turan, 1984: 284; İbn Bibi, 1996: 119; Baykara, 1998: 132- 137). Dönemin günlüğü niteliğindeki İbn Bibi'nin kitabında bu konu; *"sultan (Gıyaseddin Keyhüsrev) Antalya şehrinin valiliğini ve subaşılığını, gurbette yanından hiç ayrılmayan, verilen görevleri yapmada yeterli, dirayetli, bilgili, becerikli olan, sınırları korumada ve halkın sorunlarını çözmeye maharetiyle tanınan yakın adamlarından (Gulamân-ı has) emir Mübarizeddin Ertokuş'a verdi"* diye övgüyle betimlenir (İbn Bibi, 1996: 119). I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra kardeşleri I. İzzeddin Keykavus ile I. Alâeddin Keykubad arasında taht kavgaları başlamıştır. I. İzzeddin Keykavus (1211- 1220) döneminde kuzeydeki liman şehri Sinop'un alınması (1214) ve kısa bir süre önce Bizanslıların eline geçen Antalya'nın tekrar fethedilmesi (1216) önemli başarılar arasındadır (Anonim, 1952: 28- 29; Turan,

1984: 302- 307; İbn Bibi, 1996: 169- 170). Daha sonra Keykavus “*sahilde yaşayan halkın geleneklerini, dillerini ve adetlerini öğrenmiş olan*” diye tanımladığı Ertokuş’u yeniden Antalya ve çevresine subaşı olarak görevlendirir (İbn Bibi, 1996: 167; Baykara, 1998: 132- 133).

İzzeddin Keykavus’un ölümüyle başa geçen sultan I. Alâeddin Keykubad (1220- 1237) Selçuklulara siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan en parlak dönemini yaşatır (Turan, 1984: 389- 402; Baykara, 1988b: 7- 10; Uyumaz, 2001:121- 130; Uyumaz, 2003: 18- 67). Siyasi başarıların yanı sıra bu dönemde imar faaliyetlerinin arttığı Anadolu’nun birçok kentinde askeri, dini ve sosyal işlevli yapıların inşa edildiği görülür. Örnek olarak başkent Konya ve Sivhas şehir surlarını tasarlaması / yaptırması ve beğenisine göre süsletmesi verilebilir (İbn Bibi, 1996: 271- 274; Durukan, 2001: 107). Keykubad diğer Selçuklu sultanları gibi öncelikle Akdeniz kıyılarına yönelir. Selçuklu ordusu 1223 yılında Alanya’yı (Kalonoros) kuşatmış ve bu mücadeleye Ertokuş yönetimindeki Selçuklu donanması da Antalya’daki üssünden katılmıştır. Alanya’nın konumunun sarp, surlarının güçlü olması nedeniyle yapılan saldırılar sonuç vermeyince Ertokuş Alanya’ya hâkim olan Kir Fard’ı teslim olmaya ikna ederek kendisine Akşehir ve çevresindeki bazı köylerin mülkiyeti verilmiştir (Anonim, 1952: 29- 30; Turan, 1984:331- 339; Baykara, 1988b: 10; İbn Bibi, 1996: 258- 269). Kuşkusuz Keykubad’ın en önemli eserleri arasında kendi adına ithafen Alâiye adını alan Kalonoros’un imarı yer almaktadır. Alâiye’de iç kalede 1221- 1223 yılları arasında yaptırdığı kışlık sarayı ile tersanesi bugün de yerleşimin en önemli yapıtlarıdır. Alanya’yı yine Kir Fard’ın kardeşinin elinde bulunan Alara’nın fethi izler. Antalya, Alanya ve Alara’nın da alınmasından sonra Ertokuş, Manavgat, Anamur, Silifke, Maraş üzerinden Çukurova’ya kadar olan Akdeniz’deki önemli yerleşimler ve limanları ele geçirmiştir. Keykubad’ın siyaset sahnesindeki başarıları, imarcı kişiliğiyle bütünleşmektedir. Özellikle Beyşehir Gölü’nün güneybatı kıyısında sultanın isteğiyle vezir- mimar Sadeddin Köpek’e 1231- 1236 yıllarında inşa ettirilen Kubadâbâd Sarayı yer seçimi, yaklaşık yirmi yapıdan oluşan kurgusu, malzemesi ve çini bezemeleriyle ünik bir örnektir (İbn Bibi, 1996: 362- 364; Arık, 2000: 47- 71; Uyumaz, 2003: 99). Bu sarayın Konya- Antalya- Alanya yolu üzerinde bulunan Beyşehir’de inşa edilmesi özellikle Eğirdir yol güzergâhının önemini artırır. Ayrıca Isparta’nın Uluborlu ilçesinde Elbistan Meliki Muğiseddin Tuğrul-şah’ın kızı tarafından yaptırılan Alâeddin Camii (629 H. / 1231 M.) ve Eğirdir Hızır Bey Camii’nin ilk evresi bu dönem eserleri arasındadır (Uzunçarşılı, 1929: 230, 235; Erdem, 1938: 670- 672; Demirdal, 1968: 86- 87).

Alâeddin Keykubad’ın güveni ve beğenisini kazanan aynı zamanda dönemin fetihlerine damgasını vuran başarılı devlet adamı Mübarizeddin Ertokuş, bu yıllarda Isparta ve çevresine yönelerek imar faaliyetlerini yürütür. Ertokuş’un ölümünden sonra düzenlenen vakfiyesinden ve kitabelerden Antalya’da bir cami, Isparta’nın Atabey ilçesinde bir medrese ile Uluborlu’ya bağlı Dadil Köyü’nde bir kervansaray inşa ettirdiğini öğrenmekteyiz (Aksu, 1936: 20; Turan, 1947: 415- 429; Aslanapa, 1956- 58: 97- 111). Vakfiyede Atabey ilçesi Borlu’nun (Uluborlu) Agros (Atabey) Köyü, hanın bulunduğu Gelendost ilçesi yakınındaki Yeşilköy ise Borlu’ya bağlı Dâdîl Köyü olarak tanıtılmıştır (Turan, 1947: 423). Bu veriler bize Ortaçağ’da Uluborlu’nun sınırlarının ne kadar geniş/büyük olduğunu göstermektedir. Ertokuş, 620 H / 1223 M. yılında Eğirdir - Gelendost yolu üzerinde Yeşilköy mevkiinde göl kıyısında bir kervansaray ile bir yıl sonra 621 H. / 1224 M. yılında Atabey’de bir medrese yaptırmıştır². Vakfiyede geçen

² Örnekler için Bkz. Erdem, 1934: 44- 48; Aslanapa, 1956- 58: 97- 111; Özbek, 1976: 293- 311; Şaman Doğan, 2003: 25- 28.

Antalya'daki cami ise bugün mevcut değildir. Hem kervansarayın, hem de medresenin kapıları üzerinde yer alan kitabelerin biçimi ve içeriği benzerlik gösterir. Kitabelerin ilk satırı «Es- Sultani» ibaresiyle başlar. Daha çok sultan yapılarında ve özellikle I. Alâeddin Keykubad dönemi eserlerinde gördüğümüz bu ibare ile Ertokuş'un dönemin sultanına duyduğu saygı, hayranlık, hâkimiyetini tanıma, bağlılık gibi yüce duygularını ifade ediyor olmalıdır (Rogers, 1978: 397- 431). Keykubad'ın doğuya yönelen fetihleri sürecinde oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i Mengücek il melikliğine (valiliğine), Ertokuş'u da onun atabeyliğine tayin ederek Erzincan'a göndermiştir (Turan, 1984: 357). Ertokuş'un atabey olduktan sonra medresesi ile bitişiğindeki türbesinin bulunduğu Isparta'nın Atabey ilçesi günümüze kadar onun ünvanıyla anılır. Medrese kapalı avlulu, tek eyvanlı, avlusu serbest desteklere oturan kubbeli, ana eyvana dıştan bitişik kare kaideli, sekizgen gövdeli türbesiyle farklı bir tasarım örneğidir (Önge, 1967: 16- 17; Kuran, 1969: 46- 49; Sözen, 1970: 42- 47; Önkal, 1996: 74- 79), (Resim.3- 4) Yapıda taçkapı ile ana eyvan mihrabı taş, türbenin sandukası ise çini bezemelidir. Ayrıca yapıda kullanılan Roma ve Bizans dönemlerine ait devşirme malzeme / mimari plastik örneklerinin çeşitliliği ve zenginliği medresenin yerinde ya da yakınında bir Bizans kilisesi olabileceğini düşündürür (Öney, 1968: 17- 26; Demiriz, 1970- 71: 87- 100; Uysal, 1994: 84- 87; Uysal, 1997: 151- 169). Türbenin cephelerinde kırmızı- beyaz taşların kullanımıyla renk almasıyla yaratılmıştır. Bugün yerleşimde önemli bir ziyaretgâh olan medrese ve türbe kullanıma açıktır. Gelendost Ertokuş Han'ın varlığı Isparta ve çevresinin Ortaçağ Anadolu ticaretinde önemini ortaya koyar Bu dönemde Anadolu'dan Suriye ve Mısır'a gönderilen gemi yapımında kullanılan kereste ile diğer orman ürünlerinin bir kısmı Isparta ve çevresinden sağlanmış olmalıdır (Heyd, 1975: 609- 617; Arıkan, 1988: 18; Turan, 1990: 96- 117). Ertokuş Han Konya'dan Antalya'ya uzanan kervan yolu üzerindedir (Erdmann, 1961: 51- 54). Yapı, Eğirdir ve Gelendost ilçeleri yol güzargâhında Eğirdir'e yaklaşık 35 km. uzaklıktaki Yeşilköy'ün Hanönü Mahallesi'nde Eğirdir Gölü kıyısında yer alır (Resim. 5). Han her iki bölümü de boylamasına dikdörtgen planlı olan kapalı bölüm (ahır) ve avlu kısmından oluşur (Erdmann, 1961: 51- 54; Özbek, 1976: 293- 311; Demir, 1990: 22- 25). Yapı aynı yol üzerinde konumlanan ve benzer plan şeması yansıtan Altınapa Han (1201- 1202), Kızılören Han (1205- 1206), Kuruçeşme Han (1207- 1208) örneklerinden sonraki en erken tarihli yapıdır (Erdmann, 1961: Tafel I, III- IV). Aynı zamanda bu hanların Anadolu'daki ilk örnekler olduğu dikkate alındığında öncelikle bu yolun yapıldığını ve tercih edildiğini söyleyebiliriz.

Daha sonra aynı yolun sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237- 1246) zamanında önem kazandığını Eğirdir Han'ın (1237- 1238) inşa edilmesinden anlamaktayız (Erdmann, 1961: 125- 126; Özergin, 1965: 141- 170; Bozer, 1994: 95- 103). Dikdörtgen planlı kapalı bölüm (ahır) ve avlu kısmından oluşan yapı anıtsal boyutlardaki sultan hanlarından biridir. Bugün büyük ölçüde yıkılan hanın taçkapısı Eğirdir'deki Dündar Bey Medresesi'ne ve bazı bezemeli parçaları ise sur duvarlarına taşınmıştır (Erdmann, 1961: 125- 126; Erdmann ve Erdmann, 1976: 130- 134, Tafel 39- 47; Bozer, 1994: 97- 98). Taşınma sırasında taçkapının özellikle kapı söve ve çevresindeki bazı bordürler düzensiz biçimde eklenir. Taçkapı geometrik, bitkisel, figürlü ve yazılı bezemeler içerir. Siyasal anlamda birçok karışıklıklar yaşanan Keyhüsrev döneminde inşa edilen bu hanın taçkapı kitabesinde «*Rum ve Ermen ve Şam ve Diyarbekr ve Efrenc beldelerinin sultanı*» sıfatlarının kullanımı ile o güne kadar fethedilen geniş bir bölgeye hükmeden yaklaşımı adeta bir meydan okuma gibidir (Baykara, 1988: 49). Ayrıca Uluborlu'da onarım kitabesine göre 636 H. / 1238- 1239 M. tarihli olan Büyük Çeşme de bu dönem eserlerinden biridir (Köse, 1935: 176- 177; Demirdal, 1968: 90). Çeşme su deposu ile sivri kemerli bir nişe sahiptir.

Bu yıllarda Köseadağ Savaşı (1243) yenilgisiyle Selçukluların eski gücünü yitirdiği Anadolu'da ilhanlıların hâkim olduğu çöküş ve gerileme süreci yaşanır. Isparta ve çevresinde II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemi sonrasında imar faaliyetlerinin sınırlı olduğu gözlenir. Örnek olarak Isparta'daki bugün mevcut olmayan 678 H. / 1279- 1280 M. tarihli Sadiye Medresesi ile Şarkıkaraağaç'taki 680 H. / 1281- 1282 M. tarihli Ulu Camii ve Uluborlu'daki 680 H. / 1281- 1282 M. tarihinde onarılan Alâeddin / Ulu Camii' ni verebiliriz (Uzunçarşılı, 1929: 234- 236; Böcüzade Süleyman Sami,1983: 85- 86, 100; Onar, tarihsiz: 16).

Anadolu'da İlhanlıların hâkimiyetiyle başlayan karışıklıklar 13. yüzyılın sonuna kadar devam eder. Bu süreçten yararlanan Türkmen uç beylikleri bağımsızlıklarını ilan ederek Anadolu Beyliklerini kurmuşlardır.

Isparta ve çevresinde Hamidoğulları Beyliği etkindir³. Hamidoğulları Uluborlu, Eğirdir, Isparta, Yalvaç, Burdur, Antalya, Korkuteli, Afyon ve Şuhut'u kapsayan geniş bir bölgeye yayılarak, Eğirdir ve Antalya kolu olmak üzere gelişim gösterir. Kuruluş tarihi kesin olarak bilinmeyen beyliğin Türkmen kabilelerden birinin reisi olan Hamid Bey tarafından kurulduğu ileri sürülmektedir (Üçok, 1955: 75; Uzunçarşılı, 1988: 62; Sevim- Yücel, 1989: 294). Beyliğe adını veren Hamid Bey' le ilgili veriler bazı kitabelerden elde edilebilmektedir. Burdur'daki 700 H. / 1300- 1301 M. tarihli Ulu Camii ve Eğirdir'deki 701 H. / 1301- 1302 M. tarihli Dündar Bey Medresesi'nin kitabelerinde «*Dündar bin İlyas bin Hamid*» adlarının geçmesi Hamid Bey'in 1300 yılından önce beyliğin başında olduğunu göstermektedir (Uzunçarşılı, 1929: 229; Yiğitbaşı, 1972: 46). Kitabelerde adı geçen Hamid Bey ve oğlu İlyas Bey dönemlerinin çok kısa sürdüğü, Dündar Bey zamanında ise beyliğin siyasi, sosyal ve ekonomik açılardan en parlak devrini yaşadığı anlaşılmaktadır.

Dündar Bey' in yine kitabelerden hareketle 14. yüzyılın başından itibaren hükümdar olduğu görülmektedir (Uzunçarşılı, 1929: 240; Üçok, 1955: 75; Sevim- Yücel, 1989: 294). Bu dönemde beyliğin sınırları güneyde Antalya, Denizli ve Afyon illerine kadar genişlemiştir. Antalya'nın alınmasıyla buranın idaresi Dündar Bey'in kardeşi Yunus Bey'e verilmiştir. Dündar Bey önce Uluborlu, daha sonra Eğirdir' i başkent yaparak yoğun bir imar faaliyetine girişmiş ve kendi ünvanından dolayı Eğirdir'e Felekâbâd adını vermiştir (Üçok, 1955: 75; Uzunçarşılı, 1988: 62; Yiğitbaşı, 1972: 30). Uluborlu ve Eğirdir'in beyliğin başkenti olmaları nedeniyle önem kazandıkları ve İslâm şehri özellikleri yansıttıkları görülür. Her iki yerleşimde de antik dönemde inşa edilmiş birer kale vardır (Resim.1- 2). Uluborlu' da iç kalenin iki kapısı ile yarım daire ve çokgen gövdeli kuleleri, Eğirdir'de iç kale, sur kapısı, yarım daire ve çokgen planlı burçları ile dış kalenin sur duvarlarının bir bölümü günümüze ulaşmıştır⁴. Şehir dokusu Roma ve Bizans dönemlerinde kale içinde, Türk döneminde ise kale dışında gelişmiştir. Özellikle Eğirdir gibi savunmaya elverişli bir noktayı elinde tutan Hamidoğulları kuzey- güney yönünde oldukça işlek olan ticaret yollarını denetleyen bir devlet olarak görülmektedir. Camili Dağı ile Eğirdir Sivrisi'nin eteğinde göle doğru uzanan küçük bir yarımada ile uzantısı biçimindeki Nis Adası üzerinde kurulan şehir stratejik bir noktada yer almaktadır (Kâtip Çelebi, 1145: 639; Darkot, 1948: 199- 201). Güneyde Antalya ve Alanya limanlarından gelen, kuzeyde Sinop ve Samsun limanlarına ulaşan yolun Hamidoğulları topraklarından

³ Hamidoğulları Beyliği ile ilgili olarak bkz. Mehmed Arif, 1912: 939- 947; Edhem, 1926: 289- 291; Üçok, 1955: 73- 80; Flemming, 1964: 67- 92; Uzunçarşılı, 1988: 62- 69; Sevim-Yücel, 1989: 294- 300.

⁴ Kaleler için bkz. Sarre, 1998: 175- 198; Yiğitbaşı, 1972: 59- 63; Foss- Winfield, 1986:139- 140; Belke- Mersich, 1990: 387- 388.

geçmesi bölgenin önemini artırır. Ayrıca Eğirdir'in uzun süreli başkentlik yapmasının bir nedeni de sultanları cezbeden göl manzaralı konumu olmalıdır.

Dündar Bey döneminde Eğirdir'deki Dündar Bey /Taş Medresesi ile Hamamı ve Uluborlu'daki Muhiddin Çeşmesi gibi yapılar inşa edilmiştir. Örneklerden Dündar Bey / Taş Medresesi ana eyvan kemeri üzerindeki kitabesine göre 701 H. / 1301- 1302 M yılında Dündar Bey tarafından yaptırılmıştır⁵. Eğirdir Kalesi'nin dış sur duvarlarına bitişik inşa edilen medrese açık avlulu, avlusu üç yönden revaklı, tek eyvanlı, çift katlı ve bakımsız / simetrik plan şemasıyla Ortaçağ'ın en anıtsal örneklerinden biridir (Resim. 6-7). Avlu revaklarında kullanılan Bizans dönemine ait devşirme sütunlardan bazılarının başlıkları geometrik bezemeli, bazıları ise kuş figürlüdür (Belke- Mersich, 1990: 364, Figür. 124- 127). Medrese bugün Eğirdir'in çarşısı olarak kullanılmaktadır. 1333 yılında Eğirdir'e gelerek Dündar Bey Medresesi'ni gezen, gören seyyah İbn Batuta, «*Kalabalık mı kalabalık bir şehir. Çarşıları şirin ve zengin. Şehrin çevresi ağaçlıktır. Her yanı bahçe. Orada suyu tatlı bir göl bulunuyor. Bu gölde dolaşan teknelerle iki günde Akşehir, Beyşehir gibi köy ve kasabalara gitmek mümkündür. Eğirdir'de Ulu Camii karşısındaki medreseye indik. Burada hocalık yapan Muslihiddin, Mısır ve Suriye'de eğitim görmüş bir molla'ydı. Bir sürede de Irak'ta kalan Muslihiddin gayet güzel ve akıcı Arapça konuşurdu. Zamanının önde gelen erdemli, nükteli ve bilgin insanlarındandı*» betimlemesiyle şehir, çevresi ve medresenin hocası hakkında bilgi verir (Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tanci, 2000: 406). Medresenin yakınındaki Dündar Bey / Aşağı Hamamı adlarıyla tanınan yapı kaynaklarda verilen kitabesine göre 707 H. / 1307- 1308 M. yılında Dündar Bey tarafından yaptırılmıştır (Uzunçarşılı, 1929: 230- 231; Yiğitbaşı, 1972: 47- 48). Üç eyvanlı, iki köşe hücreli plan şeması yansıtan yapı, bugün çifte hamama dönüştürüldüğü için özgün durumunu yitirmiştir. Bu dönem yapılarından Uluborlu'da sur dışında bulunan Muhiddin Çeşmesi ise inşa kitabesine göre 724 H./ 1323- 1324 M. yılında Yakub oğlu şeyh Muhiddin tarafından yaptırılmıştır (Köseoğlu, 1935: 174- 177; Demirdal, 1968: 92-93). Çeşme su hazinesi ve sivri kemerli nişden oluşur.

Dündar Bey'in ölümüyle yerine geçen Hızır Bey'in hükümdarlığı ve kimliği tartışmalıdır. Kaynakların çoğunda Dündar Bey'in oğlu olarak adı geçen Hızır Bey, İlhanlıların eline geçen beyliğin topraklarını geri alarak Isparta ve Eğirdir'de bazı yapılar inşa ettirmiştir (Üçok, 1955: 77- 78; Uzunçarşılı, 1988: 63; Sevim- Yücel, 1989: 295). Isparta'daki Hızır Bey Camii büyük ölçüde yenilenmiş, özgününde Selçuklu yapısı olan Eğirdir Hızır Bey / Ulu Camii ise Hızır Bey tarafından genişletilerek onarılmıştır (Uzunçarşılı, 1929: 230; Erdem, 1938: 670- 672; Yiğitbaşı, 1972: 134- 135). Eğirdir kalesi'nin dış sur duvarına bitişik, Dündar Bey Medresesi'nin karşısına inşa edilen Hızır Bey Camii, çok destekli, ahşap sütunlu ve tavanlı yapıların anıtsal bir örneğidir (Resim. 7). Yapı, 1301 H. / 1814-1815 M. yılında geçirdiği bir yangın sonucu yenilenmiştir. Caminin kuzey cephesindeki mukarnas kavsaralı taçkapısı ile bitişiğindeki sur kapısı üzerinde yer alan Eğirdir'e hâkim minaresi Hamidoğulları Beyliği'nin varlığını ve gücünü gösterecek şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca minarenin pabuçluk kısmında kesme taşları kuşatan, caminin batı cephesinde ise zikzaklar oluşturan firuze, yeşil ve sarı sırlı tuğlalarla biçimlenen süslemeler oldukça önemlidir (Meinecke, 1976: 121- 122; Yetkin, 1986: 131). Eğirdir'in Ortaçağ'dan günümüze ulaşan simgesi durumundaki karşılıklı konumlanan ve sur duvarına bitiştirilen Dündar Bey Medresesi ve Hızır Bey Camii yerleşimin kavşak noktasını oluşturmaktadır. Yapılar konumları ve mimari özellikleri ile batılı seyyahların ilgisini çekmiştir. Eğirdir'i

⁵ Eğirdir Dündar Bey Medresesi ile ilgili olarak bkz. Uzunçarşılı, 1929: 228- 230; Erdem, 1934: 106- 109; Köseoğlu, 1937: 475; Dağhoğlu, 1942: 1383- 1389; Üçok, 1955: 77; Flemming, 1964: 67- 68; Sözen, 1970: 166- 172.

1895 yılı yaz aylarında gezen F. Sarre, yerleşimin coğrafyası, tarihi, nüfusu, mimarisi ve el sanatları ürünleri hakkında ayrıntılı bilgi verir (Sarre, 1998: 175- 197). Seyyah «*Burada birbirinin karşısına düşen iki Ortaçağ yapısı var; biri cami diğeri medrese ve ikisinin arasındaki yol bir kapıdan geçerek, göle doğru uzanan yarımadaya ve kaleye gidiyor. Eğirdir'in merkez camisi, bu yörenin bütün camilerinde görülen yapıya sahip: Kare planlı, payandalarla taşınan bir mekân ve salonun ortasında, kubbedeki açıklığın altına düşen bir çeşme. Bina hem içeriden, hem de dışarıdan kısa bir süre önce tamir görmüş ve bu yüzden de daha eski olan şekiller artık tanınmaz halde. Mukarnas kubbeli taçkapağı, zamanla yükselen yol düzeyi nedeniyle basamaklardan inilerek gidiliyor. Caminin karşısındaki medresenin girişi de aynı şekilde ama medresenin kapısında daha fazla süsleme var*» betimlemesiyle bugünkü camiyle örtüşmeyen plan özellikleri ile yapının geçirdiği değişimler vurgulanmaktadır.

Hamidoğulları Beyliği'nin başına Hızır Bey'den sonra 1327- 1328 yıllarında Necmeddin İshak Bey geçmiştir. İbn Batuta, 1333 yılındaki Eğirdir seyahati izleniminde «*Bu şehre hakim olan Dünder Bek oğlu Ebû İshâk Bek, Anadolu'nun önde gelen hükümdarlarından. Babası hayattayken bir süre Mısırda kalmış, hacca gitmiştir*» açıklamasıyla İshak Bey'in başta olduğunu vurgular (Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tanci, 2000: 406- 407). İshak Bey, babası Dünder Bey döneminde olduğu gibi öncelikle beyliğin topraklarını genişletme politikasına devam ederek Beyşehir, Seydişehir ve Akşehir sınırlarına kadar ilerlemiş ve sultan ünvanını almıştır (Mehmed Arif, 1912: 945; Uzunçarşılı, 1929: 244; Üçok, 1955: 78).

İshak Bey'den sonra yerine kardeşi Mehmed Bey'in oğlu Muzafereddin Mustafa Bey'in kısa süreli başa geçtiğini Burdur' daki Muzafferiye Medresesi'nin 745 H. / 1344- 1345 M. tarihli kitabesinden anlamaktayız (Üçok, 1955: 78; Uzunçarşılı, 1988: 64).

Muzafereddin Mustafa Bey' den sonra beyliğin başına oğlu Hüsameddin İlyas Bey'in geçtiğini yine bazı kitabeler aracılığı ile öğrenmekteyiz. İlyas Bey zamanında beyliğin topraklarını genişletmek amacıyla özellikle komşuları Karamanoğulları Beyliği ile mücadeleler devam eder (Mehmed Arif, 1912: 945; Üçok, 1955: 78). Bu dönemde Eğirdir'in Yazla Mahallesi'nde bulunan ve kitabesine göre 759 H./ 1357- 1358 M. tarihinde Hüsameddin İlyas Bey tarafından Musa oğlu İsa adlı bir kişi adına yaptırılan Baba / Dede Sultan Türbesi önemli bir örnektir (Resim. 8)⁶. Dini işlevli bir yapı topluluğunun parçası olduğu anlaşılan türbenin özgününde kapısı üzerinde yer alan kitabesi yapının onarımlarının birinde kaldırılarak Dünder Bey Medresesi'nin avlusuna taşınmıştır. Kitabe medresenin avlusunda sık, sık yer değiştirmekte ve bilinçsizce korunmaktadır. Bu kitabe tarih ve yapıya ilişkin bilgiler içermesinin yanı sıra firuze renkli çini madalyonlar ve süslü yazı karakteri açısından da oldukça önemlidir. Türbe kare kaideli, sekizgen gövdeli ve tek katlı plan şeması yansıtır. Yapıdaki kahverengi- beyaz renkli taşların dönüşümlü kullanımı ile biçimlenen renk almaşıklığı cepheleri hareketlendirir. Türbenin sur dışında yer alan Yazla Mahallesi'nde konumlanması, kitabesinde «buk'a ve imaret» sözcüklerinin geçmesi, yayınlarda dergâh ve etrafında şeyhlere, türbedarlara mahsus evlerin, misafir hücreleri ve mutfak gibi birimlerin bulunduğu belirtilmesi burada olabilecek büyük bir tarikat yapısını düşündürmektedir (Süleyman Şükrü, 1907: 40; Uzunçarşılı, 1929: 231- 232; Yiğitbaşı, 1972: 64- 66; Böcüzade Süleyman Sami, 1983: 132).

⁶ Eğirdir Baba Sultan Türbesi için bkz. Uzunçarşılı, 1929: 231- 232; Köseoğlu, 1937: 477; Üçok, 1955: 78; Yiğitbaşı, 1972: 64- 66; Böcüzade Süleyman Sami, 1983: 132.

İlyas Bey dönemi sonrasında yerine oğlu Kemaleddin Hüseyin Bey geçmiştir. Kemaleddin Hüseyin Bey zamanı Hamidoğulları- Karamanoğulları beylikleri arasında savaşların devam ettiği bir başka deyişle Hamidoğulları Beyliği'nin zayıfladığı ve topraklarının küçülmeye başladığı bir süreçtir. Kemaleddin Hüseyin Bey zaman, zaman Osmanlı hükümdarı I. Murad' tan yardım istemiş, fakat karşılığında babasının almış olduğu Yalvaç, Şarkıkaraağaç, Beyşehir, Seydişehir ve Akşehir topraklarını Osmanlılara satmıştır (Edhem, 1926: 290; Üçok, 1955: 79; Mehmed Neşri, 1987: 209; Uzunçarşılı, 1988: 65; Sevim- Yücel, 1989: 296; Hoca Sadettin Efendi, 1992: 153- 154). Bu süreçte Hüseyin Bey'in 1391 yılında ölümüyle Hamidoğulları Beyliği'nin toprakları iki güçlü beylik / Karamanoğulları- Osmanlılar arasında paylaşılmış ve oğlu Mustafa Bey Osmanlıların hizmetine girmiştir. Böylece Hamidoğulları Beyliği'nin Eğirdir Kolu Osmanlı topraklarına katılmıştır (Uzunçarşılı, 1929: 247; Üçok, 1955: 79).

Hamidoğulları Beyliği'nin imar faaliyetleri incelendiğinde yukarıda sunulan örneklerle sınırlı olmadığı görülür. Ancak çalışmamızda öncelikle kitabeli örnekler vurgulanmıştır. Özellikle başkent Uluborlu'da eski yerleşim biriminde sur dışında konumlanan ve mimari özelliklerine göre 14. yüzyılda inşa edildiğini düşündüğümüz Gargılı Lala / Taş Medresesi ile Balta Bey ve Kara Bey hamamları önemli örnekler arasındadır. İstanbul Başbakanlık Arşivi'nde bulunan 438 no.lu 1528 tarihli Tapu Tahrir Defteri'nde adı geçen Gargılı Lala / Taş Medresesi kapalı avlulu, iki eyvanlı ve tek katlı bir plan şeması yansıtır (Resim. 9). 1528 yılı öncesinde bilinmeyen bir zaman diliminde inşa edilen medrese kapalı avlulu medreselerin farklı bir uygulamasıdır (Arıkan, 1988: 145; Demirdal, 1968: 256- 257). Kitabesi ve vakfiyesi olmayan hamamlardan Balta Bey Hamamı üç eyvanlı, iki köşe hücreli, Kara Bey Hamamı ise ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve çifte halvetli plan tipi içinde incelenebilir (Demirdal, 1968: 134- 135). Özgünlüğünü büyük ölçüde koruyan bu yapılar tümüyle terkedilmiştir.

Eğirdir'e bağlı göl kıyısında yer alan yaklaşık 20 km. uzaklıktaki Barla Kasabası'nda da aynı dönemde yapılmış bazı eserler bulunmaktadır. Örnek olarak Barla'nın merkezinde bulunan Çaşnigir Paşa / Ulu Camii ile Hamamı ve Göçeri İbrahim Paşa Hamamı'nı verebiliriz. Bugün minaresi dışında büyük ölçüde özgünlüğünü yitiren Çaşnigir Paşa Camii'nin tarihi tartışmalıdır (Resim.10). Araştırmacılar İ.H. Uzunçarşılı, yapıyı taçkapısı üzerinde yer alan kitabesine göre 777 H. / 1375- 1376 M. yılına, N. Köseoğlu ise caminin içinde yer alan mezar kitabesine göre 794 H./ 1391- 1392 M. yılına tarihlemekte dirler (Uzunçarşılı, 1929: 224; Köseoğlu, 1943: 1601- 1602; Böcüzade Süleyman Sami, 1983: 109). Caminin kuzey cephesinin batı köşesine bir duvarla bitştirilen minare kübik kaideli, silindirik gövdeli ve tek şerefelidir. Minarenin gövdesinde yeşil sırlı tuğlalar ile sırsız tuğlaların yatay olarak kaydırılmasıyla biçimlenen süslemeler dikkati çeker. Özellikle yeşil renkli çini, sırlı tuğla kullanımı 14. yüzyıl eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca eğimli bir arazide konumlanan yapının cephelerinde Bizans dönemine ait yüzeyi bezemeli devşirme malzemelerin / mimari plastik örneklerin kullanımı yoğundur. Bugün kullanılmayan Çaşnigir Hamamı soğukluk- sıcaklık ve halvet eş odalar halinde plan tipinin bir çeşitlemesidir. Barla'daki Göçeri / İbrahim Paşa Hamamı tek mekânlı soyunmalık, ılıklik, sıcaklık ve su deposu bölümlerinden oluşur (Okan, 1962: 11). Bugün hamamın bazı bölümleri toprak altındadır. Ayrıca bu örneklerin dışında Barla'da çok sayıda çeşme bulunmaktadır.

Yalvaç ilçesi'nde de Hamidoğulları Beyliği döneminde bazı yapım etkinlikleri olduğu anlaşılmaktadır. Yerleşim merkezinde bulunan Devlethan / Ulu Camii'nin kitabesi ve vakfiyesi olmadığı için tarihi bilinmemektedir. Araştırmacılar yapıyı Selçuklu dönemi ile 1404 yılı dolaylarına tarihleme eğilimindedirler (Böcüzade Süleyman Sami, 1983: 98). Kanımızca Selçuklu yapısı olan cami Hamidoğulları döneminde onarılmış

olmalıdır. Bugün tümüyle yenilenmiş caminin günümüze ulaşan dikdörtgen prizmal kaideli ve silindirik gövdeli tuğla minaresinin kurgu, malzeme – teknik ve süsleme özellikleri 14. yüzyıl örnekleri ile örtüşür. Ayrıca caminin cephelerinde kullanılan Roma ve Bizans dönemlerine ait devşirme malzemelerin / taş eserlerin çeşitliliği ve zenginliği adeta bir açık hava müzesi görünümünü sergiler.

Ticaret yollarının Selçuklu döneminde başkent Konya’da, Osmanlı döneminde İstanbul’da düğümlemesi nedeniyle yol güzargâhı değişmiştir. Beylikler döneminde ise çok sayıda beyliğin varlığı düşünüldüğünde birçok merkezin önem taşıdığı görülür. Bu dönemde Selçuklu devrinde olduğu gibi anıtsal ölçekli kervansaraylar / hanlar inşa edilmemiş, büyük ölçüde Selçuklu döneminde mevcut olan yollar / hanlar kullanılmıştır. Siyasi ve kültürel anlamda birçok gelişmelerin yaşandığı bu süreçte ticari yaşamında canlı olduğu izlenir. Isparta ve çevresi özellikle gemi yapımında kullanılan kereste ve adrağan zankı gibi orman ürünleri, deri, tahıl ürünleri, bağcılık, şarapçılık, hayvancılık ve dokuma ürünleri ticaretiyle önem taşımaktadır (Yiğitbaşı, 1972: 54). Kaynaklarda 16. yüzyılda Hamideli’nin hemen, hemen bütün yerleşim birimlerinde birer pazar olduğunun belirtilmesi bölgenin ticari hayatının sürekliliğini ve canlılığını göstermektedir (Faroqhi, 1978: 56). Bu bağlamda 17. yüzyılda Fenike- Elmalı- Korkuteli üzerinden Isparta’ya gelen ve Antalya’ya ulaşan Evliya Çelebi nin seyahati bu çevredeki ara yollar hakkında bilgi verir. Bölgedeki ticari yaşamın sürekliliğini 18. yüzyılda Kâtip Çelebi (1145: 639-640)’nin Hamit Sancağı’nın birçok kasabasında «*azim boyahanelerin*» olduğu ve çulhacılığın geliştiğini ve Ağlasun boğası adı verilen pamuklu kumaşların dokunduğunu anlatan verilerinden anlamaktayız. Bu çevre tarihin her döneminde orman ürünlerinin zenginliği, bağcılığı, balıkçılığı ve dokuma ürünleri ile ünlüdür.

Isparta ve çevresinin siyasi ve kültürel ortamı incelendiğinde Uluborlu ve Eğirdir’in hem Selçuklu, hem de Hamidoğulları döneminde önemli yerleşimler olduğu dikkat çeker. I. Gıyaseddin Keyhüsrev’in meliklik yaptığı Uluborlu daha sonra Hamidoğulları Beyliği’nin başkenti, I. Alâeddin Keykubad döneminde imar edilmeye başlayan Eğirdir aynı zamanda Hamidoğulları Beyliği’nin ikinci başkentidir. Her iki kentin de Bizans döneminde inşa edilmiş kaleleri mevcuttur. Yerleşimler bu dönemlerde kale içinde gelişen kale- kent özelliği taşırlar. Türk döneminde ise nüfusun artmasıyla sur dışında gelişen bir kent dokusu mevcuttur. Eğirdir’de dağlar ve göl şehir dokusunun gelişiminde çok etkilidir. Gölde bulunan Can ve Nis adaları gayrimüslimlerin yaşadığı ve kiliselerinin bulunduğu yerlerdir (Dağlıoğlu, 1940: 1089; Sarre, 1998: 185- 187). Ayrıca bu adalarda bugün de çoğunluğu kışın İstanbul’da, yazın Eğirdir’de yaşayan balıkçılık ve pansiyonculuk yaparak geçinen gayrimüslimlerin varlığı tarihsel bir devamlılığı göstermektedir. Özellikle Hamidoğulları döneminde Eğirdir’de insanların geçim kaynaklarının balıkçılığa dayalı olduğu anlaşılmaktadır (Dağlıoğlu, 1940: 1090).

Yapı yaptıran / banilerinden Selçuklu döneminde Atabey Mübarizeddin Ertokuş, I. Alâeddin Keykubad ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Hamidoğulları döneminde ise Dündar Bey, Hızır Bey ve Hüsameddin İlyas Bey’in öne çıktıkları görülür. Isparta bölgesindeki en erken tarihli yapılar Atabey Mübarizeddin Ertokuş tarafından yaptırılmıştır. Özellikle Ertokuş’un Atabey ünvanıyla anılan Atabey İlçesi’ndeki medrese ve bitişiğindeki türbe bitişiklik özelliği açısından bir başka deyişle medreseye dıştan bitiştirilen türbe kurgusuyla Anadolu’daki en erken tarihli yapıdır. Bu medrese- türbe ilişkisi daha sonra özellikle Erzurum’daki İlhanlı dönemi medreselerinde yinelenecektir. Bu çevredeki en anıtsal yapı / sultan han II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılan Eğirdir Han’dır. Yapı I. Alâeddin Keykubad tarafından yaptırılan Aksaray ve Tuzhisarı sultan hanlarından sonraki en büyük boyutlu örnektir.

Isparta bölgesindeki Selçuklu- Hamidoğulları dönemleri yapıları malzeme- teknik özellikleri açısından incelendiğinde Roma ve Bizans dönemlerine ait devşirme malzemenin / taş eserlerin kullanımı oldukça yoğundur. Yukarıda da vurgulandığı gibi devşirilen bu malzemeler yerleşimlerin yakınında ya da çevresinde bulunan antik kentlerle ilişkilendirilebilir. Hazır /devşirilen malzemenin ikinci ve sonraki kullanımlarında ekonomik bir yaklaşım etkili olsa da örneklerimizin çoğunda yüzeyi bezemeli parçaların yeğlenmesi estetik amaçlı uygulamaları ortaya koyar. Ayrıca biri Selçuklu, diğeri Hamidoğulları dönemine ait iki türbenin (Atabey Ertokuş ve Eğirdir Baba / Dede Sultan) cephelerinde çift renkli taş kullanımı ile almaşık teknik uygulanarak yapılar vurgulanmıştır. Örneklerden Eğirdir’deki Hızır Bey Camii minaresi ve batı cephesi, Baba Sultan Türbesi kitabesi ile Barla Çarşısı / Ulu Camii minaresinde sırlı tuğla ve çini kullanılmıştır. Selçuklu döneminde yaygın olan firuze renkli sırlı tuğlaların yanı sıra yeşil ve sarı renkli sırlı tuğlaların kullanımı 14. yüzyıl beğenisini sunar.

Isparta ve çevresindeki incelediğimiz yerleşimler görüldüğü gibi Selçuklu ve Beylikler dönemlerinde siyasi, sosyal, ticari ve kültürel kimlikleriyle önem taşırlar. Bu özellikler yerleşimlerin imar edildiği süreçten başlayarak askeri, dini, sosyal ve ticari işlevli çeşitli türdeki yapılar ile diğer sanat eserlerine de yansımıştır.

Kaynakça

- Aksaraylı Kerimeddin Mahmud. (1943), *Selçuki Devletleri Tarihi*, (Çev. M. N. Gençosman- F. Nafiz Uzluk), Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi.
- Aksu, Fehmi. (1936), *Isparta İli Yer Adları*, Isparta: İlkadım Basımevi.
- Anonim. (1952), *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, (Çev. F. Nafiz Uzluk), Ankara.
- Anonim. (1983), *Isparta Yıllığı*, Ankara: İlk- San Matbaası.
- Arık, Rüçhan. (2000), *Kubad Aabad*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Arıkan, Zeki.(1988), *XV- XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir: Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Arundell, F.V.J. (1834), *Discoveries in Asia Minor I*, London: Richard Bentley, New Burlington Street.
- Aslanapa, Oktay. (1956- 58), «Selçuklu Devlet Adamı Mübarizeddin Ertokuş Tarafından Yaptırılan Abideler», *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 1- 4: 97- 111.
- Baykara, Tuncer. (1988a), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Baykara, Tuncer. (1988b), «Alâeddin Keykubad'ın İmar Faaliyetlerinde Antalya ve Alanya'nın Yeri», *Antalya 2. Selçuklu Eserleri Semineri 26- 27 Aralık 1987*, Antalya: 7- 10.
- Baykara, Tuncer. (1990). *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Baykara, Tuncer. (1993), «Bir Selçuklu Şehri Olarak Antalya», *Antalya IV. Selçuklu Semineri (Bildiriler) 13- 14 Mart 1992*, Antalya: 38- 43.

- Baykara, Tuncer. (1998), «Selçuklu Devrinde Antalya'nın İdari Durumu», *Antalya Selçuklu Semineri, Bildiriler / Seçkiler*, Antalya: 132- 137.
- Belke, K.- N. Mersich. (1990). *Tabula Imperii Byzantini 7 Phrygien und Pisidien*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Bozer, Rüstem. (1994), «Eğirdir Hanı 1993 Yılı Kazı Çalışmaları», *Göller Bölgesi Arkeolojik- Kültürel-Turistik Araştırma ve Değerlendirme Projesi 1993 Yılı Çalışmaları*, Ankara: 95- 103.
- Böcüzade Süleyman Sami. (1983), *Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi, I- II*, (Çev. S. Seren), İstanbul: Serenler Yayınevi.
- Cahen, Claude. (1979), *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (Çev. Yıldız Moran), İstanbul: E Yayınları.
- Cook, M. A. (1972), *Population Pressure in Rural Anatolia 1450- 1600*, London: Oxford University Press.
- Dağlıoğlu, Hikmet T. (1940), «Hicri Onuncu Asırda (Hamidili)nde Arazi, Hâsılat, Nüfus ve Aşiretlerin Vaziyetleri ile Vergi Sistemleri Eğirdir II», *Ün 7/ 80- 81*: 1089- 1092.
- Dağlıoğlu, Hikmet T. (1941), «Hicri Onuncu Asırda (Hamidili)nde Arazi, Hâsılat, Nüfus ve Aşiretlerin Vaziyetleri ile Vergi Sistemleri III Uluborlu», *Ün 7/ 82- 83*: 1121- 1127.
- Dağlıoğlu, Hikmet T. (1942), «Eğirdir'de Mimari Eserler ve Türbeler», *Ün 9/99- 102*: 1383- 1389.
- Darkot, Besim. (1948), «Eğirdir», *İslam Ansiklopedisi IV*: 199- 201.
- Demir, Ataman. (1990), «Anadolu Selçuklu Hanları Ertokuş Han», *İlgi 60*: 22- 25.
- Demirdal, Sait. (1968), *Bütünüyle Uluborlu*, İstanbul: Acar Matbaası.
- Demiriz, Yıldız. (1970- 1971), «Atabey'deki Ertokuş Medresesi'nde Bizans Devrine Ait Devşirme Malzeme», *Sanat Tarihi Yıllığı 4*: 87- 100.
- Durukan, Aynur. (2001), «Konya'da Selçuklu Mimarisi», *Gez Dünyayı Gör Konya'yı*, (Haz. Ahsen Erdoğan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları: 90- 157.
- Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi I*, (Çev. A. Sait Aykut), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Edhem, Halil. (1914- 1915), «Anadolu'da İslami Kitabeler: Uluborlu», *Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası 27*: 148- 154.
- Edhem, Halil. (1926), *Garbi Anadolu'da Selçukluların Varisleri Tavâif-i Mülûk*, İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Erdem, Tahir. (1934), «Isparta'da Selçuk Eserleri: Atabey Medresesi», *Ün 1/1*: 44- 48.
- Erdem, Tahir. (1934a), «Eğirdir'de Dünder Bey Medresesi», *Ün 1/7*: 106- 109.
- Erdem, Tahir. (1938), «Eğirdir'de Hızır Bey Camisi», *Ün 47*: 670- 672.
- Erdmann, Kurt. (1961), *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts I*, Berlin: Gebr. Mann Verlag.

- Erdmann, Kurt.- H. Erdmann (1976), *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, Berlin: Gebr. Mann Verlag.
- Erten, A. Talat. (1941), «Isparta Vilâyetinin Coğrafi ve İktisadi Vaziyeti, İklimi», *Ün* 8/ 87-90: 1233- 1235.
- Evlîya Çelebi. (1935), *Seyahatnamesi Anadolu, Suriye, Hicaz (1671- 1672)*, 9. cilt, (Çev. Zuhuri Danışman), İstanbul: Devlet Matbaası.
- Faroqhi, Suraiya. (1978), «16.yüzyılda Batı ve Güney Sancaklarında Belirli Aralıklarla kurulan Pazarlar (İçel, Hamid, Karahisar- ı Sahib, Kütahya, Aydın ve Mentеше)», (Çev. Melek Eğilmez), *Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar Gelişme Dergisi*, Özel Sayı: 39- 85
- Flemming, Barbara. (1964), *Landschaftsgeschichte Von Pamphylien, Pisidien und Lykien im Spätmittelalter*, Wiesbaden: Kommissionsverlag Franz Steiner GMBH.
- Foss, C.- D.Winfield. *Byzantine Fortifications*, Pretoria: University of South Africa.
- Gordlevski, V. (1988), *Anadolu Selçuklu Devleti*, (Çev. Azer Yaran), Ankara: Onur Yayınları.
- Heyd, Wilhelm. (1975), *Yakın- Doğu Ticaret Tarihi*, (Çev. Enver Ziya Karal), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hoca Sadettin Efendi. (1992), *Tacü't- Tevarih I*, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- İbn Bibi. (1996), *El Evamiru'l- Ala'ıye Fi'l-Umuri'l- Ala'ıye (Selçuk Name) I*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kâtip Çelebi. (1145/ 1732), *Cihannüma*, İstanbul: Matbaa- i Amire.
- Koç, Mustafa. (1983), *Baris- Hamit- Hamitâbat Tüm Yönleri İle Isparta*, Isparta: Türk Köyü Yayınları.
- Köseoğlu, N. (1935), «Uluborlu Kitabeleri», *Ün* 2 /13: 176- 177.
- Köseoğlu, N. (1937), «Eğirdir Kitabeleri ve Mezar Taşları», *Ün* 3/34: 475- 477.
- Köseoğlu, N. (1943), «Barla'da Çaşnigir Paşa Camii ve Eserleri», *Ün* 10/116- 117: 1601- 1602.
- Kuran, Abdullah. (1969), *Anadolu Medreseleri I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mehmed Arif. (1912), «Anadolu Tarihinden: Hamidoğulları», *Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası* 15: 939- 947.
- Mehmed Neşri. (1987), *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, (Yay. F. Reşit Unat- M. Altan Köymen), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Meinecke, Michael.(1976), *Fayencedekorationen Seldschukischer Sakralbauten in Kleinasien II*, Tübingen: Verlag Ernst Wasmuth.
- Okan, Kenan. (1962), *Isparta'daki Tarihi Eserler*, Isparta: Altıntuğ Matbaası.
- Onar, Zafer. (Tarihsiz), *Şarkîkaraagaç*.

- Öney, Gönül. (1968), «Anadolu Selçuk Mimarisinde Antik Devir Malzemesi», *Anadolu (Anatolia)* 12: 17- 26.
- Önge, Yılmaz. (1967), «Emir Mübarezzeddin Ertokuş'un Kümbeti ve Çinili Sandukası», *Önasya* 3/27: 16- 17.
- Önkal, Hakkı. (1996), *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Özbek, Ömer.(1976), «Eğridir Mübarizüddin Ertokuş Kervansarayı», *Vakıflar Dergisi* 11: 293- 311.
- Özergin, Kemal.(1965), «Anadolu Selçuklu Kervansarayları»,*Tarih Dergisi* 15: 141- 170.
- Özsait, Mehmet. (1980), *İlkçağ Tarihinde Pisidya*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Özsait, Mehmet. (1985), *Helenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ramsay, William M. (1960), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Rogers, M. (1978), «Royal Caravansarays and Royal Inscriptions in Seljuk Anatolia», *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, in *Memoriam Prof. Albert Gabriel Özel Sayısı*, Erzurum: 397- 431.
- Rott, Hans. (1908), *Kleinasiatische Denkmäler aus Pisidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien*, Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung Theodor Weicher.
- Runciman, Steven. (1989), *Haçlı Seferleri Tarihi II*, (Çev. Fikret Işıltan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sarre, F. (1998), *Küçükasya Seyahati (1895 Yazı)*, (Çev. Dâra Çolakoğlu), İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.
- Sevim, A.- Y. Yücel. (1989), *Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sevin, Veli. (2001), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sözen, Metin. (1970), *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri I*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Şaman, Nermin. (1993), *Isparta ve Çevresindeki Selçuklu- Beylikler Dönemi Yapıları, I-II* cilt. Hacettepe Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Şaman Doğan, Nermin.(2003), «Mübarizeddin Ertokuş'un Bir Eseri: Gelendost Ertokuş Han», *Antalya VI. Selçuklu Semineri Bildirileri, Antalya*: 23- 28.
- Süleyman Şükrü. (1907), *Seyahat-ül Kübra*, Petersburg: El- Sekterik Matbaası.
- Taşlıalan, Mehmet. (1991), *Yalvaç Pisidia Antiocheia*, İstanbul: Cem Ofset Matbaacılık.
- Tortop, Nuri. (1992), «Türkiye'de Mahalli İdare Kavramı ve Isparta Mahalli İdareleri», *Isparta'nın Dünü Bugünü ve Yarını Sempozyumu*, Ankara: 367- 387.

Turan, Osman. (1947), Selçuklu Devri Vakfiyeleri II Mübârizeddin Er- Tokuş Vakfiyesi», *Bellekten*, 11/ 43: 415- 429.

Turan, Osman. (1984), *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul: Nakışlar Yayınevi.

Turan, Şerafeddin. (1990), *Türkiye- İtalya İlişkileri I Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, İstanbul: Metiş Yayınları.

Turfan, Kemal.(1992), «Isparta ve Çevresinin Tarihi», *Isparta'nın Dünü Bugünü ve Yarını Sempozyumu*, Ankara: 481- 509.

Uysal, Ali Osman.(1994), «Atabey Ertokuş Medresesi Çevresi Kazı Çalışmaları», *Göller Bölgesi Arkeolojik- Kültürel- Turistik Araştırma ve Değerlendirme Projesi 1993 Yılı Çalışmaları*, Ankara: 84- 87.

Uysal, Ali Osman.(1997), «Atabey Ertokuş Medresesi Kazısının Mimari Sonuçları», *VI. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri 16- 17 Mayıs 1996 Bildiriler*, Konya: 151- 169.

Uyumaz, Emine. (2001), «Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad Dönemine (1220- 1237) Bir Bakış», *Cogito*, 29: 121- 130.

Uyumaz, Emine. (2003), *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220- 1237)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1929), *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamid Oğulları Hakkında Malumat*, İstanbul: Devlet Matbaası.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1933), «Teke Oğulları», *Türk Tarih Arkeologya ve Etnoğrafya Dergisi* 1: 95- 98.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1950), «Hamidoğulları», *İslam Ansiklopedisi* V: 189- 192.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Üçok, Bahriye. (1955), «Hamidoğulları Beyliği», *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1- 2: 73- 80.

Yetkin, Şerare. (1986), *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Ünal, Kemal. (1939), «Kâtip Çelebinin (Cihannüma) Adlı Eserinde Isparta Vilâyeti», *Ün* 6/64- 65: 913- 915.

Yiğitbaşı, Süleyman Sukûti. (1972), *Eğirdir- Felekâbad Tarihi*, İstanbul: Çeltüt Matbaacılık.

Resim 1. Uluborlu Kalesi, genel görünüm.

Resim 2. Eğirdir Kalesi, genel görünüm.

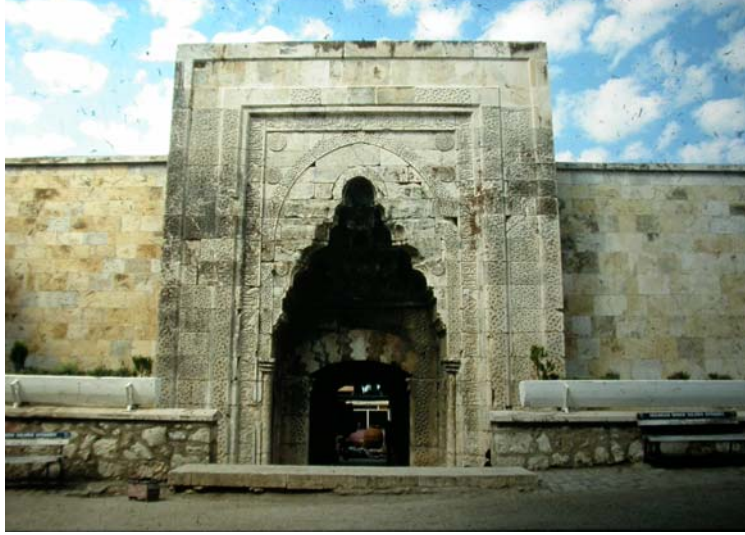
Resim 3. Atabey Ertokuş Medresesi, üstten görünüm.

Resim 4. Atabey Ertokuş Medresesi-Türbe, batıdan görünüm.

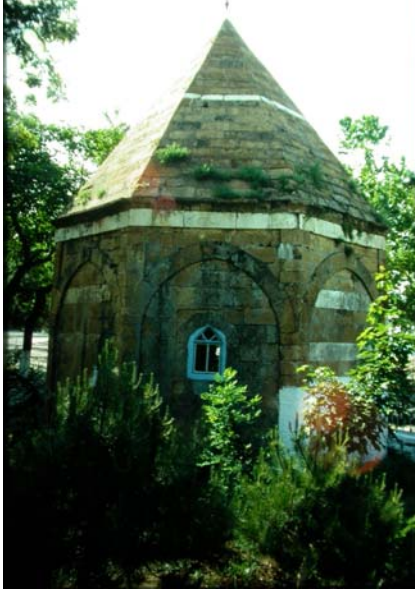
Resim 5. Gelendost Ertokuş Han, güney cephe.

Resim 6. Eğirdir Dünder Bey Medresesi, güney cephe.

Resim 7. Eğirdir DüNDAR Bey Medresesi- Hızır Bey Camii.

Resim 8. Eğirdir Baba/ Dede Sultan Türbesi, genel görünüm.

Resim 9. Uluborlu Gargılı Lala/ Taş Medrese, avlu.

Resim 10. Barla Çaşnigir/ Ulu Camii, batı cephe.

Resim Listesi

- Resim 1. Uluborlu Kalesi, genel görünüm.
Resim 2. Eğirdir Kalesi, genel görünüm.
Resim 3. Atabey Ertokuş Medresesi, üstten görünüm.
Resim 4. Atabey Ertokuş Medresesi- Türbe, batıdan görünüm.
Resim 5. Gelendost Ertokuş Han, güney cephe.
Resim 6. Eğirdir Dünder Bey Medresesi, güney cephe.
Resim 7. Eğirdir Dünder Bey Medresesi- Hızır Bey Camii.
Resim 8. Eğirdir Baba/ Dede Sultan Türbesi, genel görünüm.
Resim 9. Uluborlu Gargılı Lala/ Taş Medrese, avlu.
Resim 10. Barla Çaşnigir/ Ulu Camii, batı cephe.